

РОЗВИТОК КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Наявність доступу до джерел фінансування є запорукою успіху розвитку всіх видів підприємств агропродовольчої сфери. Особливо актуальним це твердження є для сільськогосподарського виробництва, оскільки ця галузь практично не може існувати без належного кредитного забезпечення. Фінансово-кредитна система повинна забезпечувати фінансування усіх етапів виробничої діяльності підприємств. Підприємства агропродовольчої сфери можуть отримати її на фондовому ринку, в банківському секторі. Одним з джерел фінансування можуть стати бюджетні кошти, але отримати їх досить складно. Тому найважливішу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в агропродовольчій сфері відіграє банківський кредит.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кредитного забезпечення агропродовольчої сфери висвітлювались в дослідженнях В.Г. Андрійчука, О.Є. Гудзь, З.С. Варналій, М.Я. Дем'яненка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка та інших. Важливого теоретичного та практичного значення набуває дослідження стратегічних напрямів удосконалення кредитного забезпечення підприємств агропродовольчої сфери.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану кредитних відносин підприємств агропродовольчої сфери та обґрунтування основних напрямів його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи об'єктивні особливості аграрного виробництва товаровиробники, частіше за все, не мають власних обігових засобів в необхідному обсязі, внаслідок чого виникає потреба в залученні позичкових коштів. Саме тому для ефективного ведення виробничого процесу в усіх галузях агропродовольчої сфери необхідне своєчасне залучення кредитних ресурсів.

В аграрному секторі економіки України кредитні відносини мають певні особливості. Важливою передумовою ефективного розвитку кредитного забезпечення аграрного сектора економіки України є усвідомлення та врахування цих особливостей у процесі кредитування сільськогосподарських підприємств комерційними банками.

Певний відбиток на кредитні відносини накладає специфіка агропромислового виробництва. При формуванні кредитних відносин не виникає заперечень щодо необхідності врахування особливостей аграрного сектора як серед економістів-аграріїв так і серед працівників кредитних установ. Тому необхідно визначитися з кредитними відносинами щодо сільського господарства. Вже робилася така спроба, коли було визнано, що фінансово-кредитні відносини слід формувати з урахуванням специфіки сільського господарства. Держава відмовилася від втручання в процес кредитного забезпечення аграрного сектора прямими методами. З'явилися нові суб'єкти кредитних відносин на кредитному ринку – комерційні банки, в основу яких покладено ринкові принципи прибутковості, економічної самостійності, рівноправності, самоокупності та відповідальності суб'єктів економічних відносин.

У кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників банківські установи мають стати активними учасниками і партнерами. Тому форми та методи кредитування в умовах розвитку ринкових відносин повинні максимальною мірою враховувати особливості сільськогосподарського виробництва. На думку Г.І. Пиріг розвинуті кредитні відносини в сільському господарстві – це система взаємовідносин банківських і небанківських фінансово-кредитних інституцій з суб'єктами сільського господарства щодо надання фінансового забезпечення виконання процесів сільськогосподарського виробництва на основі використання традиційних та нетрадиційних методів кредитування [7, с.106].

Загалом в Україні доступ до позичкових ресурсів був і залишається досить складним, особливо для підприємств агропродовольчої сфери. Серед основних проблем кредитного забезпечення можна віднести: по-перше, зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства; по-друге недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки; по-третє неврахування сезонності робіт.

У 2010 р. збереглася значна диференціація процентних ставок за кредитами у національній валюті у регіональному розрізі. Спостерігалось зменшення розриву між мінімальною та середньою вартістю кредитів (з 7,5 у грудні 2009 року до 1,2 процентного пункту 2010 року), що свідчило про концентрацію кредитів у обмеженому колі надійних позичальників. Найдешевші кредити надавалися банками у регіонах з достатніми ресурсами та великими кредитоспроможними клієнтами (агрохолдингами), у таких як Миколаївська та Дніпропетровська області, м. Київ та Київська область. У грудні 2010 р. процентна ставка за кредитами у національній валюті становила відповідно 13,5, 13,7 та 14,6 % річних. Найвищою середньозважена процентна ставка за кредитами у національній валюті була в Житомирській області – 26,2 % річних [6].

В середньому по Україні коливання рівнів процентних ставок та розмір їх компенсації з держбюджету для підприємств АПК представлено на рис. 1.

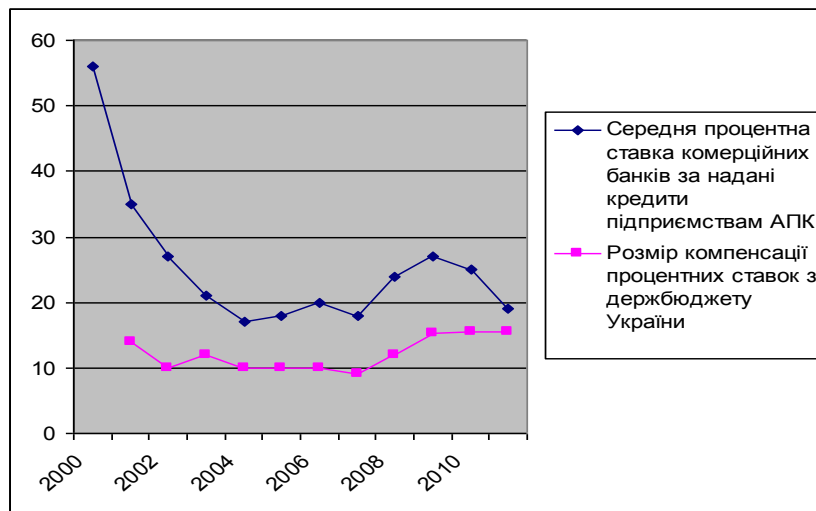

Рис. 1. Рівень процентних ставок комерційних банків України за надані кредити підприємствам АПК у національній валюті, %

Крім достатньо високого рівня процентних ставок проблеми є і терміни, на які видаються кредити. Зокрема, за даними Національного банку України, переважна кількість кредитів наданих комерційними банками аграрним підприємствам видавалась строком від 1 року до 5 років становить 52,67 %, більше 5 років лише 9,35 % від загального обсягу [3]. Це дуже низьке забезпечення сільськогосподарських підприємств довгостроковим кредитуванням тому, що для оновлення основних фондів та аграрної техніки необхідно час та великі грошові ресурси. На даному етапі фінансово-кредитного забезпечення агропідприємств необхідно вжити заходи із застосуванням нетрадиційних форм і схем довгострокового кредитування.

Вся агропродовольча сфера, і особливо сільське господарство, є кредитоемкими галузями виробництва, адже їх нормальне функціонування практично неможливе без кредитних ресурсів. Саме специфічні особливості ведення аграрного виробництва, залежність результатів господарювання від природно-кліматичних умов робить підприємства галузі менш конкурентоспроможними на ринку коротко- і довготермінових кредитів.

Незважаючи на активне нарощування обсягів кредитного портфеля банківської системи, деякі фактори гальмують розвиток кредитних відносин комерційних банків з

підприємствами агропродовольчої сфери України. Найвагомим фактором є, звичайно, кредитні ризики, що мають як системний, так і індивідуальний характер.

В. Березовик зазначає, що системні кредитні ризики пов'язані із загальним станом економіки, прогнозованістю її розвитку, проблемами законодавства. Якщо загальний стан економіки впливає на ділову активність суб'єктів господарювання, розвиток ринків, довіру до банківської та податкової систем, на обсяги поза банківського обігу коштів (частку тіншового обороту та бартерних операцій), то чинне законодавство визначає, в першу чергу, ступінь захищеності прав кредиторів, можливість проведення різних комерційних операцій тощо [2, с. 19].

Для подальшого розвитку кредитних відносин між комерційними банками та підприємствами агропродовольчої сфери, держава повинна активно підтримувати всіх учасників кредитування, а саме за допомогою:

- державної підтримки розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості;
- запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу, виробничих ресурсів, та робочої сили;
- створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу аграрного сектору економіки тощо.

Підприємствам агропродовольчої сфери необхідно зважати на всі ризики при виборі будь-якого зовнішнього джерела фінансування. Доцільним є активізація нових форм кредитного забезпечення. При чому особливо проблемним залишається кредитування сільськогосподарських підприємств.

Фінансова підтримка підприємств через механізм здешевлення кредитів є важливою складовою частиною забезпечення аграрного сектору економіки. Однак цей захід є тимчасовим і він не вирішує сьогодні проблемні питання кредитного ринку. Першочерговою задачею в державній підтримці фінансово-кредитного забезпечення підприємств агропродовольчої сфери є перегляд і затвердження нової законодавчо-нормативної бази, удосконалення механізмів застави, вирішення питань захисту прав кредиторів і позичальників. Саме від доступності кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників значною мірою залежить можливість нарощування обсягів виробництва, розвиток підприємницької ініціативи та підвищення конкурентоспроможності аграрних господарств.

Наявна організація сільськогосподарського виробництва не сприяє розбудові адекватної новим умовам системи фінансування його розвитку, оскільки сільськогосподарські підприємства усіх форм власності протягом тривалого часу працюють в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів. Крім того, більшість господарств уже вичерпали можливості самофінансування, а відтак не можуть забезпечити власними коштами організації конкурентоспроможного виробництва. За цих умов першочергового значення набуває залучення фінансових ресурсів на кредитній основі.

Для переважної більшості аграрних підприємств основним джерелом фінансування є власні кошти. Друге місце займають кредити комерційних банків. Однак складність отримання кредиту для аграрних підприємств, особливо в умовах нинішньої фінансово-економічної кризи, спонукає до пошуку нових нетрадиційних форм та джерел фінансування.

Кредитне забезпечення та подальший розвиток ефективної фінансової інфраструктури аграрного ринку лишаються актуальними питаннями аграрної реформи в Україні. Саме від доступності кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників значною мірою залежить можливість нарощування обсягів виробництва, розвиток підприємницької ініціативи та підвищення конкурентоспроможності аграрних господарств.

Останніми роками проблема кредитування сільськогосподарських товаровиробників перебуває в полі зору владних структур і для її вирішення вживаються певні заходи. Це, безумовно, є позитивним кроком у напрямку поліпшення кредитного забезпечення сільського господарства. Однак, діючий механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами комерційних банків для підприємств АПК і, зокрема, сільськогосподарських підприємств, не усунув загальних перешкод у налагодженні системи кредитування сільського господарства: невідповідність фінансово-економічних показників сільськогосподарських підприємств вимогам комерційних банків, перебування значної частини ліквідного майна сільськогосподарських підприємств в податковій заставі, нерозвиненість ринку страхових послуг, відсутність кредитної історії у новостворених аграрних формувань, низький рівень фінансового менеджменту. Гальмує розвиток системи кредитного обслуговування аграрного сектора економіки неврегульованість таких питань, як нерозвиненість ринку землі, що унеможливує її використання як застави для отримання кредиту, знос основних засобів, тривала процедура отримання банківського кредиту, високі відсоткові ставки. Для нормального функціонування у ринковому середовищі сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності і господарювання необхідне формування адекватної кредитної політики, яка б виходила із статусу аграрного сектора і завдяки цьому створювала пріоритетні умови для його розвитку.

Однією з основних проблем у сфері кредитування залишається обмежена кількість об'єктів, які можуть надати позичальники в заставу та обмежені кредитні ресурси кредитних установ. Першу проблему можна вирішити шляхом активного запровадження нових фінансових інструментів таких, як прості векселі, складські розписки тощо. Проблему наявності довгострокових позик буде вирішено тоді, коли буде запроваджено іпотеку на землю сільськогосподарського призначення та надійні механізми захисту прав землевласників, проведено оцінку землі тощо.

Комерційні банки надають сільськогосподарським підприємствам в основному короткострокові кредити, які використовуються для поточного операційного забезпечення господарської діяльності. Недостатня доступність короткотермінових кредитів протягом усього виробничого циклу, особливо позик, які надаються без забезпечення або позик на придбання оборотних засобів, перешкоджає належному ресурсному забезпеченню багатьох товаровиробників, що є причиною низької врожайності культур в українських сільськогосподарських підприємствах, невисокого рівня їх доходів, низької якості продукції.

Як підтверджує практика, на сьогодні в Україні потреба в кредитуванні поточного процесу виробництва забезпечується переважно у формі короткострокових кредитів на фінансування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників – придбання насіння, сільськогосподарської сировини для промислової переробки, запасних частин, пально-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів, твердого палива.

При цьому слід зауважити, що плата за кредит встановлюється комерційними банками у розмірі, який перевищує облікову ставку Національного банку України (НБУ) в 1,5 рази. За наявної облікової ставки НБУ орієнтовно 15 % комерційна плата за кредит може становити 25 % річних від суми одержаного кредиту тоді, як для здійснення процесу простого відтворення сільськогосподарські підприємства можуть повернути плату в розмірі не більш як 10 %, з урахуванням очікуваного темпу інфляції він може підвищитися ще на 10 %. Отже, з огляду на це, розмір відшкодування може досягати половини обсягу плати за кредит.

В умовах сьогодення в Україні форми та методи кредитування повинні максимально враховувати особливості кругообігу засобів сільського господарства. Об'єктивно обставини складаються таким чином, що держава повинна втручатися в ситуацію і турбуватися про те, щоб сільськогосподарські виробники одержували кредитні ресурси.

При цьому слід мати на увазі, що це може покращити становище і в інших галузях народного господарства, оскільки саме ця галузь по багатьох видах продукції і для промисловості є крайнім споживачем. Тому повинні бути запроваджені відповідні механізми, які б задовольняли такі основні умови: за номінальну плату гарантувати одержання певного обсягу кредиту у визначені строки і використовувати за цільовим призначенням; при нормальних умовах господарювання забезпечити повернення кредиту.

Враховуючи особливості функціонування сільського господарства, законодавством передбачено бюджетне кредитування галузі шляхом компенсації кредитної ставки при отриманні кредитів. За такої схеми держава не надає кредиту безпосередньо, проте стимулює збільшення обсягів шляхом покриття частини витрат, що пов'язані з отриманням кредитів.

Насущні проблеми необхідності розвитку сільського господарства обумовлюють потребу збільшення його фінансової підтримки державою з одного боку, а з іншого – удосконалення фінансово-кредитного механізму.

Висновки. Першочерговими завданнями щодо вдосконалення кредитних відносин в агропродовольчій сфері повинні стати:

- дослідження та оцінка ролі держави у формуванні та регулюванні механізмів фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- визначення необхідного розміру державної компенсації фінансовим установам у разі пільгового кредитування аграріїв;
- посилення контролю та моніторингу установ, що займаються кредитуванням аграріїв. Для того, щоб налагодити обліковий процес та фінансову роботу на сільськогосподарських підприємствах, необхідно більше уваги приділяти організаційним питанням та безпосередньо якості виконуваної роботи.

Анотація

Досліджено сучасний стан фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери України. Особливу увагу приділено розвитку кредитних відносин. Окреслено основні завдання щодо вдосконалення кредитних відносин в агропродовольчій сфері.

Ключові слова: фінансово-кредитне забезпечення, кредитування, агропродовольча сфера, страхування, аграрні ризики.

Аннотация

Исследовано современное состояние финансово-кредитного обеспечения агропродовольственной сферы Украины. Особое внимание уделено развитию кредитных отношений. Обоснованы основные задачи по усовершенствованию кредитных отношений в агропродовольственной сфере.

Ключевые слова: финансово-кредитное обеспечение, кредитование, агропродовольственная сфера, страхование, аграрные риски.

Summary

The modern state of the finances and credits providing of agro food sphere of Ukraine is investigational. The special attention is spared to development of credit relations. The basic ways of further development of industry are reasonable.

Keywords: Providing finances and credits, crediting, agro food sphere, insurance, agrarian risk.

Список використаних джерел:

1. Аналітична довідка. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками). 2010 р. – Режим доступу: bank.gov.ua/Publication/econom/Inter_r_bank/...

2. Березовик В. Кредитні відносини банків з агропромисловим комплексом України / В. Березовик // Економіка України. – 2008. – №1. – С.18-23.
3. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] – 2010. – №7 (208). – Режим доступу до журн.: <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>
4. Зеліско І.М. Гармонізація фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань / І.М. Зеліско // Економіка АПК. – 2011. – №5. – С.121-124.
5. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С.М. Колотуха, І.П. Борейко // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С.89-96.
6. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками). Аналітична довідка. [Електронний ресурс] – 2010 р. – Режим доступу: [bank.gov.ua>Publication/econom/Inter_r_bank](http://bank.gov.ua/Publication/econom/Inter_r_bank)
7. Пиріг Г.І. Удосконалення кредитних відносин в аграрному секторі економіки / Г.І. Пиріг // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 106-109.
8. Стецюк П.А. Когнітивний контекст класифікації джерел фінансових ресурсів / П.А. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2009. – №2. – С.32-38.
9. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін: 2-ге вид., перероб. доп. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1992. – 231 с.